

lamış, bundan eline geçirebildiği sayfa-
lardan birinin fotoğrafını yayımlamıştır.

Arap alfabesine göre düzenlenen eser-
de hareketlerde fetha, zamme ve kesre sı-
rası takip edilmiştir. Ayrıca doğru okuna-
bilmesi için bazı isimler hareketlenmiştir.
Ele alınan hal tercümelerinin belirtilen
bab taksimi dışında meslek, mezhep ve
zaman bakımından bir tasnif gözetilme-
yerek sadece lakap, künye ve nisbelere
göre bir araya getirildiği *Mecelletü'n-
nişâb* bu özelliğiyle İslâm âleminin genel
biyografi eserleri arasında yer almakta-
dır. Eser kısa cümlelerle kurulmuş kolayca
anlaşılabilen bir ifadeye sahiptir.

Mecelletü'n-nişâb, her biri alfabe sı-
rasına göre düzenlenmiş üç bölümden
meydana gelmektedir. 1. "İbnü Fülân"
tasnifli bölüm. "İbnü fülân" (falanın oğlu)
diye meşhur olmuş şahsiyetlerin yer al-
dığı bölümde 1702 hal tercümesi bulun-
maktadır. İbnü fülân terkibi aslında künye
ifade ederse de burada künyeler bölü-
münden ayrı olarak ele alınmıştır. 2. Kün-
yeler bölümü. "Ebû fülân" (falanın babası)
diye meşhur olmuş kimselerin hal tercü-
melerini ihtiva etmektedir. Burada da
toplam 1137 hal tercümesi maddesi yer
alır. 3. Nisbeler bölümü. *Mecelletü'n-ni-
şâb*'in en geniş kısmını teşkil etmekte-
dir. Buradaki nisbeler önce ilk harflerine
göre bablara ayrılmış, her babdaki nis-
beler kendi arasında alfabetik olarak
sıralanmıştır. Bu bölümde lakaplar ve
mahlaslar yer aldığı gibi kültür tarihi ba-
kımından önemli eserlerin adları da kay-
dedilmiştir. Tamamı 9671 maddeden olu-
şan eser üzerinde Ahmet Yılmaz bir dok-
tora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628; a.mlf., *Tuhfe*, neşredenin önsözü, s. 59-61; *Osmanlı Müellifleri*, I, 168; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 405; *İzâhu'l-meknûn*, II, 432; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1984, I, 416; Ahmet Yılmaz, *Müstakimzâde Süleyman Sadeddin: Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nişâb*'ı (doktora tezi 1991), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 170-252; Ali Cânib [Yöntem], "Hattatlık ve Türkler", *HM*, sy. 54 (1927), s. 22.

AHMET YILMAZ

MECİD (المجيد)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "asil, şerefli ve seçkin olmak" anlamındaki mecd (mecâde) kökünden türeyen mecdid "asil, şerefli, cömert olan" demektir. Aynı kökten türeyen mâcid de

bu mânaya gelmekle birlikte sıfat-ı müşebbehe olan mecdidin daha zengin içerikli olduğu kabul edilir. Mecid ve bununla birlikte esmâ-i hüsnâ listesinde yer alan mâcid Allah'a nisbet edildiğinde "yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezze, lutuf ve ikramı bol" anlamına gelir. Dâciler, mecd kökünün temel mânasının bolluk ve genişlikten ibaret olduğunu söylerler (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mcd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mcd" md.; *Zeccâc*, s. 53). Buna göre belirtilen anlamların zengin ve derin içerikli (mübalağalı) olması gerekir.

Mecd kavramı Kur'an-ı Kerim'de sadece mecd şeklinde dört âyette yer almaktadır. Bunların ikisi "çok şerefli" mânasıyla Kur'an'ın sıfatı durumundadır (Kâf 50/1; el-Burûc 85/21), biri Allah'a izâfe edilmiş (Hûd 11/73), biri de kıraat imamının farklı anlayış ve okuyuşlarına bağlı olarak ya zât-ı ilâhiyenin veya arşın sıfatı olmuştur (el-Burûc 85/15). Taberî, her iki anlayışın taraftarlarını zikrettiikten sonra ikisinin de anlam bakımından mümkün olduğunu belirtmiş (*Câmi'ü'l-beyân*, XXX, 174), kıraat âlimi Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ise iki okuyuşta da mecdin Allah'a nisbetinin gramer açısından imkân dahilinde bulunduğunu söylemiştir (*İthâf-ü fuzalâ'i'l-beşer*, s. 436). Ancak sözü edilen âyetin, içinde yer aldığı âyetler bağlamında incelendiği takdirde zât-ı ilâhiyeye sıfat olduğunu kabul etmek daha isabetli görünmektedir.

Mecd ve mâcid hem İbn Mâce hem Tirmizî'nin naklettiği doksan dokuz esmâ-i hüsnâ listesinde yer almıştır ("Du'â", 10; "Da'avât", 82). Bunun dışında çok sayıda hadis rivayetinde her iki isim de zikredilmiş, özellikle namazlarda selâmdan önce okunan ve "hamîdün mecd" isimleriyle sona eren "Allahümme salî", "Allahümme bârik" metinleri *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "mcd" md.). Bu rivayetlerde Cenâb-ı Hak bir kutsî hadiste zâtını mecd kavramıyla nitelediği gibi Hz. Peygamber'in dua ve niyazlarında geçen birçok mecd nitelemesi de (temcid) tekrarlanmıştır. Ebû'l-Bekâ temcidin (zât-ı ilâhiyeyi mecd kavramıyla niteleme) "lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh" (bütün güç ve kudret Allah'a aittir) ifadesinden ibaret olduğunu söylemiştir (*el-Külliyyât*, s. 870). Resûlullah'ın gece namazının arkasından okuduğu duanın tenzih nitelemeleriyle şekillenen son cümleleri şöyledir: "Allahım! Bizi doğru yola kılavuzluk eden

ve onu filen izleyen, hak yoldan sapmayan ve saptırmayan, dostlarıyla barışık ve düşmanlarına dargın olan kimseler grubuna kat. Güç ve kudret ridâsına bürünüp bunu yaratıklara beyan eden, mecd ve şerefle vasıflanıp yücelen, tesbih ve tenzih yegâne lâıyk olan, lutuf, ihsan, mecd, kerem ve azamet sahibi Allahım! Seni yüceltir, seni her türlü eksiklikten tenzih ederim" (Tirmizî, "Da'avât", 30). Mâcid isminin kerem, azamet ve bol lutuf mânasını pekiştirdiği kabul edilir.

Genellikle âlimler, mecd ismini Allah Teâlâ'nın zâtına ve sıfatlarına yönelik olmak üzere iki açıdan yorumlamışlardır. Zâta yönelik yorum O'nu acz ve eksiklikten, yani yaratılmışlık özelliklerinden berî ve münezze tutmayı, fiillerine yönelik yorum da lutuf ve ihsanının çok olduğunu belirtmeyi amaçlamıştır. Bunların ikisi de zât-ı ilâhiyeyi yetkin sıfatlarla niteleme noktasında birleşir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre tenzih yöntemi kemal ifade etmesi açısından ispat yönteminden daha kapsamlıdır. Çünkü kişinin olumlu özelliklere sahip olmakla birlikte bazı kusurlar taşınması mümkündür. Buna karşılık olumsuz niteliklerden uzak bulunan bir kimsede bunların karşıtlarını oluşturan meziyetler mevcut olur (*el-Emedü'l-aşkâ*, vr. 41^a). Abdülkerim el-Kuşeyrî Allah'ın insanlara lutfettiği, fakat çok kimsenin farkına varmadığı nimetlerden birinin de inanmış kalplerini hali üzere devam ettirip hayatlarında geçirdikleri zamanları bozucu unsurlardan arındırmasıdır. İnsanların tâbi tutulduğu en büyük imtihan ise sevgi odaklarının çeşitli alternatiflere açık bulunmasıdır (*et-Taḥbîr*, s. 66).

Mecd zâtî-tenzihî bir isim olarak düşünülmediği takdirde alî, azîm, celîl, müteâlî; fiilî bir sıfat konumunda görülmesi halinde ise kerîm, ber ve ganî isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mcd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mcd" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "mcd" md.; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 30, 82; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân* (nşr. Halîl el-Mîs), Beyrut 1415/1995, XXX, 174; *Zeccâc*, *Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 53, 57; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 343^a; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â*' (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dımaşk 1404/1984, s. 82; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, III, 195, 197; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 47, 55; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp.,

nr. 497, vr. 167^b- 168^a; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi'l-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 66-67; Gazzâlî, *el-Maḥṣadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 133, 144, 174; Ebû Bekîr İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aḫşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 40^b-41^b; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 288-289; a.mlf., *Mefâtiḥu'l-ğayb*, Beyrut 1410/1990, XXXI, 124; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 870; Bennâ, *İthâfû fuḫalâ'i'l-beşer* (nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ'), Kahire 1359, s. 436; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, XI, 407-409.

BEKİR TOPALOĞLU

MECİDİYE

(مجدیدیه)

Osmanlılar'da bir tür altın ve gümüş para.

Osmanlı Padişahı Abdülmecid'in tahta çıkışının altıncı yılı dolayısıyla 1260'ta (1844) onun adına basılan altın ve gümüş paraların genel adıdır. Bu tabir, daha çok 20 kuruş değerindeki gümüş sikkeleri belirtmek üzere yaygın olarak kullanılmıştır. Paranın basılma sebebi, Abdülmecid'in cülusunun ilk yıllarında piyasada bol miktarda değişik türde ve bir kısmı mağşuş sikkelerin bulunmasıdır. Karışıklığı gidermek için 26 Safer 1256'da (29 Nisan 1840) çıkan bir fermanla paraların toplanıp yeni bir paranın basılması kararlaştırıldı. Fakat bunun için darphânenin teknik imkânlarının yetersiz kalması üzerine Londra'dan gerekli aletler sipariş edildi. Böylece yenilenen darphâne para basmaya hazır hale geldi. 25 Cemâziyelâhir 1259'da (23 Temmuz 1843) eski paralar kesin olarak tedavülden kaldırıldı, yenileri çıktığından eskilerin peyderpey darphâneye teslim edilmesi 4 Cemâziyevvel 1260'ta (22 Mayıs 1844) gazete ile duyuruldu. İlk meciדיye 22 Nisan, yarım meciדיye 18 Mayıs, çeyrek meciדיye 19 Mayıs 1844'te basıldı.

Yeni darbedilen altın paralar 11 dirhem 4 kîrat ağırlığında 500 kuruşluk (beş yüz-

lük / beşbirlik), 2 dirhem 4 kîrat ağırlığında 100 kuruşluk (yüzlük) ve cülusun doku-zuncu yılında basılan 5 dirhem 10 kîrat ağırlığında 250 kuruşluk olup bunlara meciדיye deniyordu. Ayrıca 50'lik (yarım) ve 25'lik (çeyrek) altın meciديyeler basılmıştı. Altın meciديyeler yanında yine cülusun altıncı yılında gümüşten 7 dirhem 8 kîrat ayarında 1 meciדיye (20 kuruşluk) ve bunun alt birimleri olarak 3 dirhem 12 kîrat ağırlığında 1/2 meciדיye (10 kuruşluk), 1 dirhem 14 kîrat ağırlığında 1/4 meciדיye (5 kuruşluk) hazırlandı. Özellikle bu gümüş paralar için meciדיye adı genelleşti ve daha sonra basılan bu tür paralara da meciדיye dendi. Bunların 10 kuruşluğuna halk arasında yarım, 5 kuruşluğuna çeyrek adı veriliyordu. Daha küçük birimleri ise ikilik (12 kîrat), kuruşluk (6 kîrat) ve 20 paralıktı (3 kîrat). Gümüş meciديyeler halk arasında "beyaz meciדיye, sim meciדיye" olarak anılmıştır. İlk basımından Abdülmecid'in ölümüne kadar geçen süre zarfında 15.312.329 adet altın, 54.987.960 adet gümüş meciדיye darbedilmiştir.

Meciديyelerin bir yüzünde Abdülme-cid'in tuğrası ile cülusunun kaçıncı yılında basıldığını gösteren kayıtlar, diğer yüzünde darp yeriyile cülus tarihi olan 1255 rakamı bulunur. Mecidiye altınında tuğra-nın üstünde yedi yıldız, altında yıl, sağ ve sol taraflarında aşağıdan yay ve ok kese-siyle bağlı defne dalları vardır. Beş yüzlük ve iki yüzlükte söz konusu bağın altında rakamla kuruş değeri yazılıdır. Bu ise daha önceki altın sikkelerde görülmeyen bir yeniliktir. Diğer yüzde yazıların etrafında defne dalı yer alır, bunlar altta bir kurde-la ile birbirine bağlıdır, üstte de bir yıldız bulunur. Gümüş meciديyede tuğra ve yazıların etrafında daire şeklinde on iki adet ay ve yıldız, bunların dış tarafında on iki çiçek motifi vardır. Mecidiyelerin İstan-bul dışında Edirne, Mısır ve Tunus'ta basılmış örnekleri de mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1307, s. 426-429, 436-442; Lutfî, *Târiḥ* (nşr. Yücel Demirel), İstanbul 1999, VI, 1056; VII, 1150-1151; VIII, 1216; Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, İstanbul 1968, s. 257-261; Cüneyt Ölçer, *Sultan Abdülmecid Devri Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1978, tür.yer.; *Takvîm-i Vekâyi'*, sy. 259, 265, 270; Pakalın, II, 428; İ. H. Uzunçarşılı, "Mecidiye", *İA*, VII, 439; Nezihî Aykut, "Çeyrek", *DİA*, VIII, 298-299.

DİA

el-MECİSTÎ

(المجسطی)

Batlamyus'un
(ö. 168 [?])

astronomiye dair *Sintaksis* veya *Matematikis Sintaksis* olarak anılan eserinin İslâm literatüründeki adı
(bk. BATLAMYUS).

MECLİS

(المجلس)

Bir muhaddisin talebelerine hadis yazdırmak için yaptığı toplantı ve bu toplantıda yazılan hadislerden meydana gelen eser
(bk. İMLÂ).

MECLİS

(المجلس)

Akdi oluşturan irade beyanlarını içeren görüşme ve müzakerelerin cereyan ettiği yer ve zaman anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "oturmak" anlamındaki cülus masdarından türeyen meclis kelimesi "oturulan yer ve oturma zamanı, oturum, toplantı" mânalarına gelir. Kelimenin bir eylem veya faaliyete izafe edilmesiyle oluşturulan tamlama onun icra edildiği veya cereyan ettiği yeri ifade eder. Kur-'ân-ı Kerîm'de bir yerde çoğul (mecâlis) şekliyle geçen meclis (el-Mücâdile 58/11) hadislerde sözlük anlamı çerçevesinde yer alır. Fıkıh literatüründe kelime tek başına kullanıldığında çoğunlukla "meclisü'l-akd" tamlaması anlaşılır. Fakat bu terim, akdin kuruluş sürecinde peş peşe devreye giren üç muhayyerlikle iç içe işlenir ki bunlar rücû, kabul ve meclis muhayyerlikleridir. Meclisü'l-akd terkibi klasik fıkıh literatüründe akidlerin muhtelif

Mecidiye